

Investeringsverwachtingen industrie 2002 - 2004

Petra Brocke¹, Tjakko Tol²

In juni van dit jaar is het meest recente voorjaaronderzoek naar de investeringsverwachtingen van industriële ondernemers door het CBS afgesloten. Uit de analyse van de resultaten blijkt dat het investeringsniveau in 2003 naar verwachting 8 procent hoger uitkomt dan in 2002. De verwachte investeringstoename in 2003 is hoofdzakelijk het gevolg van het uitstellen van investeringen die eerder voor 2001 en 2002 gepland waren. De verwachte investeringen in 2003 liggen met 8,3 miljard euro op het niveau van het jaar 2000. Vervolgens verwachten de ondernemers dat de investeringen in 2004 afnemen met 19 procent. In december 2002 is het meest recente najaaronderzoek afgesloten. Uitkomsten van het najaaronderzoek gaan over motieven voor de investeringen en factoren die van invloed zijn geweest op de hoogte van de investeringsbedragen. Uit de resultaten blijkt dat in 2002 en 2003 de motieven 'vervanging' en 'uitbreiding' een patroon laten zien dat in een conjunctureel daljaar optreedt. Verwacht wordt ook dat de investeringen ten behoeve van vervanging en ten behoeve van uitbreiding beiden afnemen vergeleken met 2001. De ondernemers zien in 2002 en 2003 'de vraag naar hun producten' veel minder als stimulerende factor.

De verwachtingen in de industrie

Volgens voorlopige uitkomsten is in 2002 voor 7,7 miljard euro in de industrie geïnvesteerd. Hiermee ligt het niveau voor 2002 ruim 5 procent hoger dan dat voor 2001. Voor 2003 verwachten de ondernemers een toename van de investeringen met 8 procent. Deze investeringstoename is vooral het gevolg van het uitstellen van investeringen die eerder voor 2001 en 2002 gepland waren. In 2001 en 2002 bleven de investeringen in de industrie met respectievelijk 7,7 en 7,3 miljard euro flink achter bij het hoge niveau van eind jaren negentig. De verwachte investeringen in 2003 liggen met 8,3 miljard euro op het niveau van het jaar 2000. Echter voor 2004 duiden de investeringsplannen van de ondernemers op een daling van het investeringsbedrag met 19 procent. Onderscheiden naar branche valt op dat alle industriële branches, met uitzondering van de aardolie-industrie, in de jaren na 1997 eenzelfde hoog niveau of een groei van de investeringen hebben laten zien.

Investeringsverwachtingen en conjunctuur

Het CBS peilt ieder jaar in het voorjaar én in het najaar de investeringsverwachtingen bij de ondernemers in de industrie. Een definitieve meting geeft inzicht in de realisatie van de plannen. De ontwikkeling van de conjunctuur vindt haar weerslag in de plannen van de ondernemers om te investeren. Zo leidt een neergaande conjunctuur over het algemeen tot negatieve en een opgaande conjunctuur tot positieve bijstellingen van eerder geuite investeringsplannen. Het is daarom interessant om de investeringsverwachtingen te vergelijken met de ontwikkeling van de conjunctuur.

Tabel 1. Gerealiseerde en te verwachten investeringen in materiele vaste activa in de industrie

Sectie/afdeling	Gerealiseerd							Verwachte mutaties	
	1997	1998	1999	2000 ¹⁾	2000 ²⁾	2001	2002 ³⁾	2003	2004 ⁴⁾
	<i>mln euro</i>							<i>%</i>	
Delfstoffenwinning	1.882	1.138	857	779	779	841	1.346	-8	-17
Industrie	9.052	8.741	8.606	8.742	8.215	7.340	7.723	8	-19
w.v.									
voedings- en genotmiddelenindustrie	1.575	1.448	1.531	1.527	1.486	1.514	1.464	22	.
aardolie-, steenkoolverwerkende ind.	1.622	364	123	218	216	130	352	-18	.
chemische industrie	1.467	1.724	1.944	1.699	1.635	1.207	1.839	5	.
metaal- en elektrotechnische ind.	2.192	2.610	2.515	2.988	2.710	2.370	1.961	24	.
overige industrie	2.198	2.595	2.493	2.309	2.167	2.119	2.108	-11	.
Nutsbedrijven	1.958	1.777	1.903	1.407	1.406	1.270	1.410	22	4

1) De investeringen in 1997-2000 zijn op basis van het gebruikscriterium (inclusief operational lease en huur).

2) Vanaf 2000 zijn de investeringen op basis van eigendom (exclusief operational lease en huur).

3) De uitkomsten over 2001 zijn voorlopig.

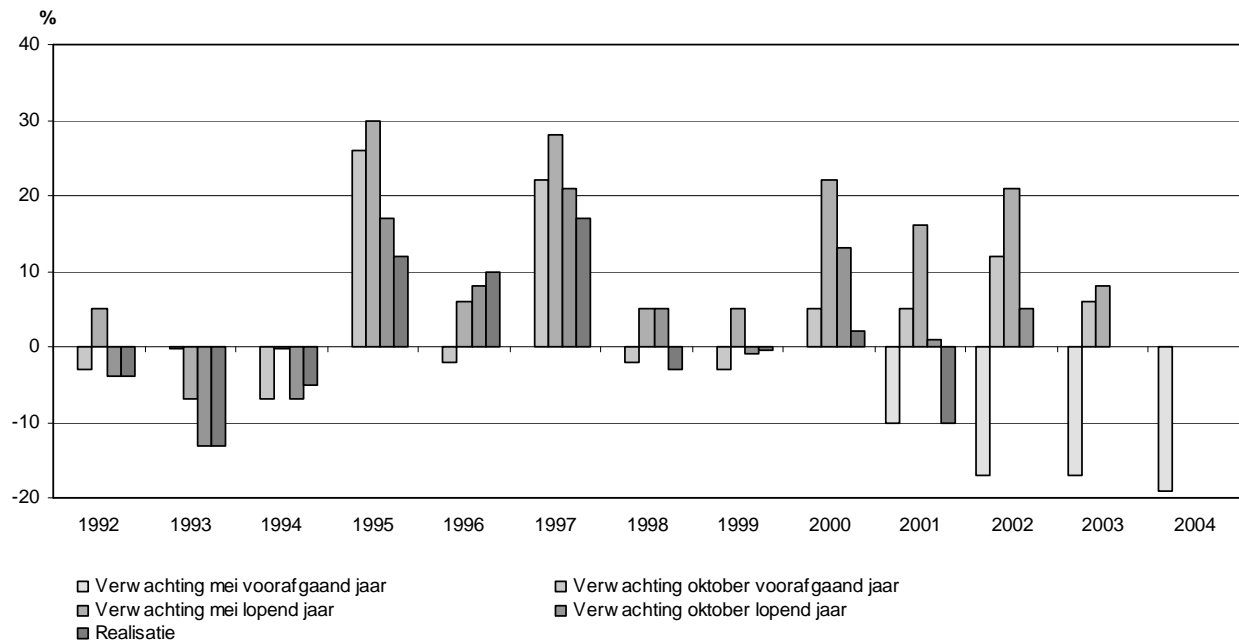
4) Veel ondernemers kunnen nog geen prognose geven voor de investeringen in 2004. Als gevolg hiervan zijn de uitkomsten voor dat jaar onvoldoende betrouwbaar voor publicatie op het laagste detailniveau.

In grafiek 1 is te zien dat de ondernemers soms hun investeringsplannen flink kunnen bijstellen. Over het algemeen is vooral de laatst uitgesproken verwachting over een jaar (verwachting oktober lopend jaar) behoorlijk betrouwbaar als indicatie voor de gerealiseerde investeringen.

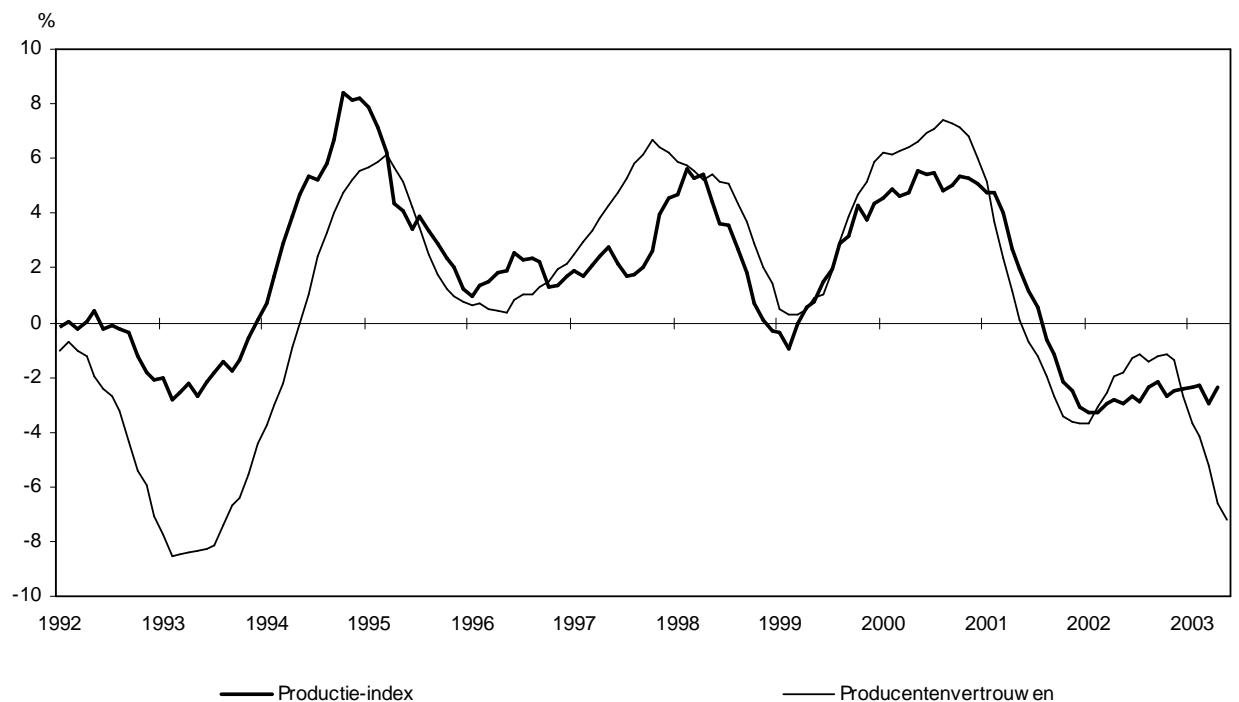
Met grafiek 2 is de relatie duidelijk gemaakt tussen productie en het producentenvertrouwen. De ontwikkeling van de productie geeft in de grafiek de beweging van de conjunctuur weer. Het producentenvertrouwen treedt op als indicator voor de industriële productie.

In 1999 en 2000 stijgt het producentenvertrouwen. Tegen het einde van het jaar 2000 is de groei er een beetje uit. De daling van het producentenvertrouwen zet dan in en zet in 2001 flink door. In 2002 treedt enig herstel op van het producentenvertrouwen om in 2003 weer af te nemen.

Grafiek 1. Mutaties ten opzichte van voorafgaand jaar van verwachte en gerealiseerde investeringen

Grafiek 2. Producentenvertrouwen en productie-index (6-maandsvoortschrijdend)

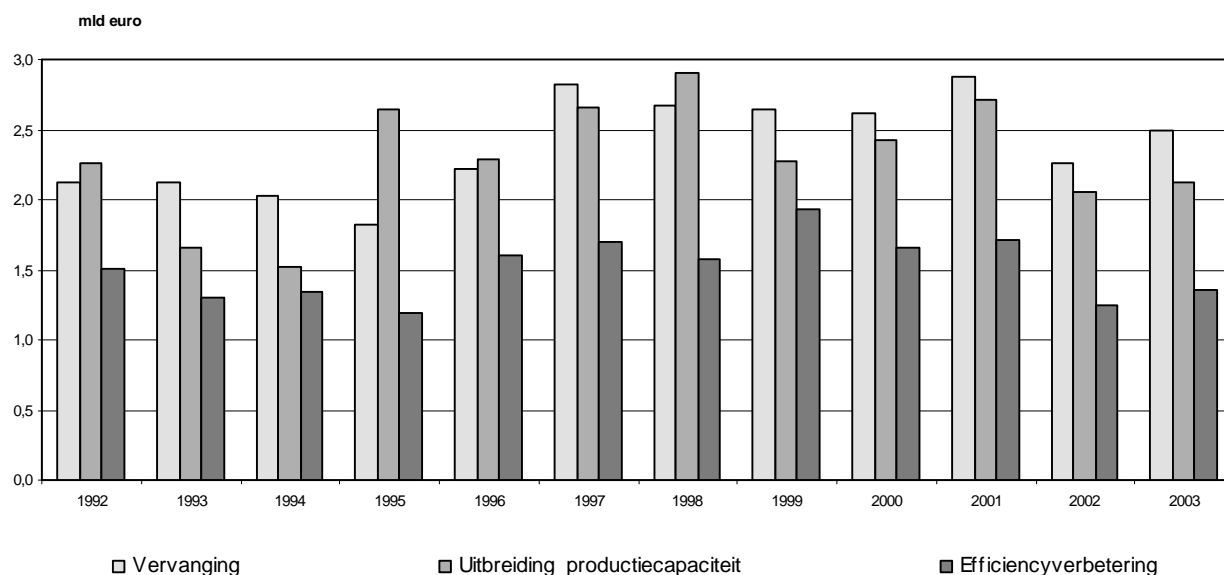

Investeringsmotieven en conjunctuur

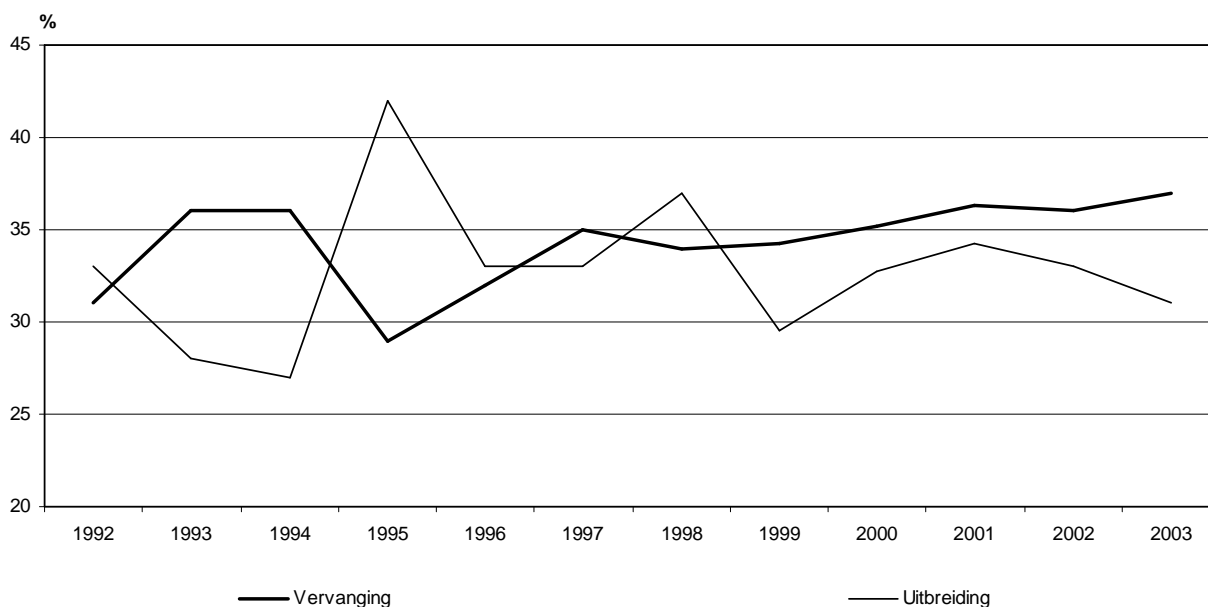
Met het najaarsonderzoek komt ook informatie beschikbaar over de motieven die ondernemers bewegen om te investeren. Hieruit blijkt (tabel 2a, pagina 8) dat in de industrie de motieven vervanging en uitbreiding van productiecapaciteit al een aantal jaren samen 60-70 procent van het investeringsbudget bepalen. Met efficiencyverbeteringen is doorgaans 20-25 procent gemeoid. De motieven milieu en overig nemen samen rond 10 procent voor hun rekening. Genoemde percentages moeten louter indicatief geïnterpreteerd worden. Het is voor de ondernemers soms moeilijk aan te geven in welke mate bijvoorbeeld de aanschaf van een nieuwe machine de weerslag vormt van een specifiek investeringsmotief. De beantwoording van de vraag naar de investeringsmotieven zal daarom in die gevallen een schatting zijn.

Bekeken over een langere periode is zichtbaar dat ook investeringsmotieven samenhangen met de stand van de conjunctuur. In de hier beschouwde jaren valt op dat in de periode 1993 en 1999 met een laag producentenvertrouwen (grafiek 2) de ondernemers hun investeringen voornamelijk beperken tot vervanging van kapitaalgoederen (grafiek 3a). Echter de uitbreiding van de productiecapaciteit is een relatief belangrijk investeringsmotief in 1995 en 1998 met een hoog of toenemend producentenvertrouwen. Deze afwisseling in het relatieve belang van de motieven is ook in grafiek 3b geïllustreerd. De investeringen voor 2002 en 2003 zijn meer ten behoeve van vervanging van kapitaalgoederen dan ten behoeve van uitbreiding. Dit motievenpatroon komt overeen met dat van een conjunctureel daljaar. Dit is enigszins in tegenstelling met groei van het producentenvertrouwen in 2002, maar in overeenstemming met de daling in 2003.

Grafiek 3a. Belangrijkste investeringsmotieven in de industrie

Grafiek 3b. Relatief belang van vervanging en uitbreiding in totaal investeringen

Motieven naar bedrijfsgrootte en branche

De kleinere bedrijven zijn in 2002 en 2003 bij het investeren iets meer gericht op vervanging (zie tabel 2a). Grote bedrijven richten zich bij hun voorgenomen investeringen iets meer op uitbreiding. Echter, dit verschil is minimaal. Naar branche (tabel 2b) valt op dat vooral in de chemische en de aardolieverwerkende industrie minder geïnvesteerd wordt ten behoeve van vervanging en meer ten behoeve van milieu, de uitbreiding van de productiecapaciteit of efficiencyverbetering. Over het algemeen zijn de verschillen naar branche en bedrijfsgrootte gering.

Bepalende factoren voor de investeringen

Naast de vraag naar motieven voor hun investeringen is aan de ondernemers ook gevraagd om aan te geven in hoeverre bepaalde factoren hun investeringsgedrag hebben beïnvloed. In tabel 3 zijn de resultaten van deze vraag opgenomen evenals die uit de enquêtes in voorgaande jaren. Duidelijk wordt dat door de jaren heen de vraag naar het product en technische factoren stimulerend zijn.

De mate waarin de factoren stimulerend zijn, varieert echter naar de stand van de conjunctuur. Bij de factor vraag naar het product is goed zichtbaar dat ten tijde van laagconjunctuur in 1992 en 1993 de ondernemers door de geringe vraag minder tot investeren worden aangezet. Ook financiële factoren worden dan vaker als beperkend ervaren dan in andere jaren. Het omgekeerde treedt op in perioden met hoogconjunctuur. Voorbeelden zijn 1995 en 1999 met een stimulerende invloed vanuit de financiële factoren.

Voor 2002 en 2003 is de vraag naar het product duidelijk een mindere stimulans voor de ondernemers om te investeren. Voor de invloed van financiële factoren is dat echter minder uitgesproken.

Over het algemeen menen de ondernemers bij de kleinere bedrijven minder te worden beïnvloed bij hun investeringen door de in dit onderzoek gevraagde factoren dan hun collega's bij de grotere bedrijven. Kleine ondernemers zijn vaker neutraal over de invloed van de verschillende factoren. Wellicht zijn voor hen andere niet genoemde factoren relevant.

Tabel 2a. Investeringsmotieven in de industrie

	Alle bedrijven							Bedrijven met				
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	10-99 werkn.	≥100 werkn.	2002	2003	
<i>In % van investeringen</i>												
Motief:												
Vervanging	35	34	34	35	39	36	37	39	38	36	36	
Uitbreiding productiecapaciteit met:												
- ongewijzigd productenpakket	20	21	17	20	24	24	24	19	16	26	26	
- verbreding productenpakket	13	16	12	13	12	9	8	8	11	9	7	
Efficiencyverbetering door:												
- automatisering/mechanisering	17	16	20	18	19	13	12	18	14	12	12	
- energie / grondstoffen besparing	4	4	5	4	4	7	8	6	10	7	7	
Milieu	7	6	7	6	6	7	9	4	5	8	10	
Overige	4	3	4	3	3	3	3	6	6	2	3	

Tabel 2b. Investeringsmotieven bij enkele industriële branches

		Vervanging	Uitbreiding productiecapaciteit met:		Efficiencyverbetering door:		Milieu	Overig
			ongewijzigd productenpakket	verbreding productenpakket	automatisering/mechanisering	energie/grondstoffenbesparing		
<i>In % van investeringen</i>								
Industrie	2002	36	24	9	13	7	7	3
	2003	37	24	8	12	8	9	3
Voedings- en genotmiddelenind.	2002	38	19	8	15	10	7	4
	2003	41	15	11	14	11	5	3
Aardolieverwerkende industrie	2002	23	22	1	12	16	27	1
	2003	24	12	0	6	21	34	3
Chemische industrie	2002	27	37	8	11	5	11	1
	2003	27	37	4	11	5	14	2
Metaal- en elektrotechnische ind.	2002	39	22	12	12	6	5	5
	2003	37	30	9	11	5	4	4
Overige industrie	2002	43	18	9	14	8	5	4
	2003	46	15	9	15	7	5	3

Tabel 3. Invloeden op de investeringen in de industrie 1992-2003 1)

Jaar	Vraag naar product ²⁾					Financiële factoren					Technische factoren					Andere factoren				
	++	+	=	-	--	++	+	=	-	--	++	+	=	-	--	++	+	=	-	--
<i>Gewogen % bedrijven</i>																				
1992	42	21	13	13	12	11	15	24	18	33	36	30	18	4	12	3	4	87	5	1
1993	33	28	16	11	13	12	11	14	29	34	35	32	20	8	5	2	3	84	9	2
1994	41	29	17	7	7	15	10	27	21	28	33	29	21	9	7	3	2	87	6	2
1995	53	25	10	8	4	21	11	29	24	15	38	33	16	8	5	1	3	89	5	2
1996	43	27	20	4	5	18	12	26	26	18	35	29	20	9	7	3	2	85	8	2
1997	51	25	17	4	3	20	13	31	24	13	39	33	16	8	4	2	4	77	6	11
1998	49	26	16	5	4	18	18	27	24	14	36	32	17	8	6	3	7	83	6	1
1999	48	28	14	5	5	25	14	26	24	11	32	36	16	9	7	7	7	77	5	4
2000	55	20	14	7	4	18	12	31	21	18	33	29	17	12	9	2	4	84	8	2
2001	54	22	13	7	4	17	12	32	20	20	34	28	17	12	9	2	4	84	8	2
2002	38	18	27	9	8	21	12	27	19	21	41	22	21	6	10	8	8	74	6	5
2003	36	20	27	9	8	19	13	28	19	21	37	24	22	6	10	9	6	74	6	5
<i>Gewogen % bedrijven met 10-99 werknemers</i>																				
2002	31	17	35	6	11	19	12	36	13	21	43	16	25	6	9	8	9	75	5	3
2003	30	15	36	7	11	17	13	36	14	21	40	16	28	6	10	6	7	78	5	4
<i>Gewogen % bedrijven met 100 en meer werknemers</i>																				
2002	40	18	25	9	8	21	12	25	21	21	40	24	19	6	10	8	8	74	6	5
2003	37	21	26	9	7	19	13	26	21	22	37	26	21	6	10	10	6	73	6	5

1) De uitkomsten over de factoren in de jaren voor 1999 zijn herberekend als gevolg van de overgang op een nieuwe berekeningsmethode.

2) Betekenis van symbolen: ++ : sterk stimulerend; + : zwak stimulerend; = : geen invloed; - : zwak beperkend; -- : sterk beperkend

Opzet van het onderzoek

De resultaten zijn gebaseerd op een steekproefonderzoek bij ca. 3000 ondernemingen in de nijverheid. In het onderzoek is gevraagd naar de totale waarde van de materiële vaste activa die in het lopende en komende kalenderjaar in gebruik zullen worden genomen. Het gaat hierbij om investeringen in eigendom. Naast de investeringsbedragen worden in het najaar ook de investeringsmotieven en factoren die van invloed zijn op het investeringsgedrag gevraagd.

Op verzoek van de Europese Commissie wordt dit onderzoek gehouden in alle lidstaten van de Europese Unie. De Commissie draagt bij in de kosten.

¹ De auteur werkt bij de taakgroep Wetenschap & Technologie van de divisie Bedrijfseconomische statistieken.

² Is werkzaam bij de taakgroep Redactie van de divisie Macro-economische statistieken en publicaties.